

**Notes sobre la
fundació i els
inicis del Centre
Instructiu Obrer
de Palma: una
experiència
d'educació de la
classe obrera
mallorquina**

Cristina Martí
Úbeda
*Universitat de les
Illes Balears*

Educació i Cultura
(2003), 16:
39-53

Notes sobre la fundació i els inicis del Centre Instructiu Obrer de Palma: una experiència d'educació de la classe obrera mallorquina

Annotations on the foundation and the starts of the Instructive Center Laborer of Palma: an educational experience of the majorcan working class

Cristina Martí Úbeda
Universitat de les Illes Balears

Resumen

Este estudio pretende ser una aproximación a los precedentes, inicios e ideología del Centro Instructivo de la Federación de Sociedades Obreras de Palma, institución educativa obrera fundada en 1897 como escuela y lugar de conferencias y actividades culturales principalmente, gracias a la promoción y financiación del profesor de origen canario Baltasar Champsaur Sicilia, catedrático de Lengua Francesa del Instituto General y Técnico de Baleares y bibliotecario del mismo entre 1906 y 1911, quien estuvo muy vinculado al krausismo pedagógico de la Institución Libre de Enseñanza. Esta institución se configuró como uno de los principales centros de educación no formal de la clase obrera mallorquina.

Summary

This study is intended as an approach to the precedents, beginnings and ideology of the Instructive Centre of the Working-class Societies Federation of Palma, which was a working-class educational institution founded in 1897 as a school and place of lectures and, mainly, of cultural activities, thanks to the finance and promotion provided by a teacher who came from the Canary Islands: Baltasar Champsaur Sicilia. He was the French professor and librarian of the Institut General i Tècnic of the Balearic Islands between 1906 and 1911, and was very closed to the educational philosophy of Krause related to the Institución Libre de Enseñanza. This institution was configured as one of the most important centres of non-formal education of the majorcan working-class.

Introducció

Hom coneix la precària situació que patí la classe obrera mallorquina durant la segona meitat del segle XIX i el primer terç del segle XX en tots els àmbits: l'econòmic, el

laboral, el legislatiu, l'educatiu, etc. Abundant bibliografia s'ha publicat entorn d'aquest tema;¹ són les mancances que aquest col·lectiu patí en el camp de la cultura i de l'educació les que ens interessen de manera especial a l'hora d'abordar l'estudi sobre les característiques de la formació de l'obrer a la Mallorca d'entre els segles XIX i XX.

Tal com ha assenyalat la historiadora Isabel Peñarrubia,² Palma fou en aquests dies l'escenari de convivència de dues realitats socials ben diferenciades: una de típicament estamental, caracteritzada per un marcat organicisme,³ i una altra d'emergent de caire més industrial, amb els problemes característics de la societat capitalista: la immigració de la part forana, del treball del camp cap a la ciutat; l'enriquiment progressiu de la burgesia; les pèssimes condicions laborals i de subsistència de la classe treballadora; les primeres reivindicacions obreres, etc. Com a conseqüència d'aquesta situació, la classe obrera sorgida d'aquestes noves relacions socials inicià a Mallorca una trajectòria associativa de la mà del republicanisme federal entorn dels anys seixanta i setanta vuitcentistes,⁴ en què s'estengué la seva xarxa ideològica en alguns pobles de l'Illa. En aquest moment, les indústries mallorquines en expansió, com la tèxtil o la del calçat, contractaven nins de poca edat, joves i dones com a mà d'obra barata. La precària situació econòmica del proletariat, juntament amb les condicions laborals abans mencionades, provocà que els infants, entre els vuit i els deu anys, s'incorporassin al mercat laboral com a treballadors, la qual cosa els permetia oferir un suport addicional a l'economia familiar. En la majoria dels casos la jornada laboral d'aquests infants als tallers i a les indústries fou similar a la dels adults, fet que provocà que la majoria d'ells no poguessin assistir a escola.

Hem d'assenyalar que els motius que dificultaren l'accés d'aquest col·lectiu a la instrucció reglada foren, principalment, econòmics i socials, com la impossibilitat de pagament dels honoraris que demanaven els mestres i la manca de temps disponible en els horaris de classe habituals, per una raó evident: l'horari laboral dels infants i dels adults coincidí amb l'horari escolar. Al discurs inaugural del Centre Instructiu Obrer de Palma, el dirigent internacionalista Francesc Roca⁵ evidencià aquesta realitat educativa illenca,

¹ En aquest sentit es poden consultar com a obres fonamentals per a l'estudi del moviment obrer a les Balears les realitzades per l'historiador Pere Gabriel: GABRIEL I SIRVENT, P. (1973). *El moviment obrer a Mallorca*. Barcelona, Ed Curial-Lavínia, i GABRIEL I SIRVENT, P. (1996). *El moviment obrer a les Balears (1869-1936)*. Palma, Edicions Documenta Balear.

² De referència obligada a l'hora d'abordar l'estudi de la Mallorca de la Restauració són les obres següents de la historiadora Isabel Peñarrubia: PEÑARRUBIA I MARQUÈS, I. (1980). *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*. Barcelona, Curial, així com també PEÑARRUBIA I MARQUÈS, I. (1997). *La Restauració a Mallorca*. Palma, Edicions Documenta Balear.

³ En paraules de la mateixa Isabel Peñarrubia, «l'organicisme era la justificació de l'ordre estamental i predicava que tots els estaments tenien una funció social necessària, basada en uns deures». Vegeu: PEÑARRUBIA I MARQUÈS, I. (1997). *La Restauració..., op. cit.*, pàg. 12.

⁴ Vegeu: GABRIEL I SIRVENT, P. *El moviment obrer..., op. cit.*, pàg. 7.

⁵ Francesc Roca Hernández (1851-1917), obrer sabater de tendència internacionalista nascut a Palma, juntament amb Sebastià Alorda, també present a la Junta Directiva del Centre Instructiu, participà en la creació de l'Ateneu Obrer Mallorquí l'any 1890. Dos anys més tard, més concretament el 1892, participà en la creació de l'Agrupació Socialista de Palma. Va ser el fundador d'*El Obrero Balear*, setmanari publicat a Palma entre el desembre de 1900 i el juliol de 1936. De tendència socialista, fou l'òrgan d'expressió de la Federació Socialista Balear, que informava dels esdeveniments sociopolítics de l'època, donant a conèixer la ideologia que propugnava. Francesc Roca fou el primer regidor socialista de l'Ajuntament de Palma l'any 1902. Vegeu: GABRIEL I SIRVENT, P. (1996). *El moviment..., op. cit.*, pàg. 21.

que s'estenia també a la resta de l'Estat espanyol: «Concentremos la atención en lo que pasa en nuestra amada isla, en esta provincia, y veremos que estudios oficiales tiene establecidos el gobierno en ella que pueden ser utilizados por el obrero, aunque sea obrero acomodado. Escuelas de primeras letras, no para jornaleros, sino para alumnos que puedan dedicar al estudio las horas del día; un Instituto de segunda enseñanza, no accesible á los que tienen que ganar su pan con el jornal diario; una escuela normal de idénticas condiciones, y una escuela de dibujo de segunda clase á cargo de la Academia de Bellas Artes, que si bien tiene abiertas sus aulas durante la velada están estas ya cerradas cuando el obrero abandona su taller á las ocho de la noche. Las únicas escuelas á que puede asistir el obrero son algunas existentes por iniciativa particular en las Sociedades benéficas.»⁶ El treballador, com a conseqüència d'aquesta situació, hagué de recórrer, per tal de rebre la instrucció necessària, a formes d'ensenyament alternatives promogudes des d'altres entitats o associacions, algunes de caire obrerista,⁷ que cercaven oferir, per una banda, la compatibilitat amb els horaris de la jornada laboral i, per una altra, l'accessibilitat econòmica a aquestes.

El professor Francisco de Luis Martín ha remarcat en diverses ocasions⁸ que ja des del començament del segle XX, i d'acord amb els nous plantejaments educatius del socialisme en l'àmbit estatal, s'inicià una etapa en què els nuclis socialistes a les ciutats i a les poblacions d'arreu de l'Estat començaren a obrir escoles i centres propis, on tant els mateixos obrers com els seus fills tenien la possibilitat d'accedir als estudis primaris. Aquesta iniciativa fou la resposta a una deficient educació pública que, com ja hem apuntat anteriorment, impedí l'accés d'una gran part de la població a l'escola. Anys abans, emperò, s'havia iniciat a l'Estat espanyol un moviment d'iniciatives privades de caire reformista, no únicament socialista, que intentà corregir les deficiències del sistema públic d'ensenyament per a la classe obrera. Algunes federacions i agrupacions obreres obriren escoles i centres en què tant els obrers com els infants de famílies d'origen proletari podien accedir a una educació de caire primari i bàsic: és el cas del Centre Instructiu Obrer de la Federació Obrera Madrilènia⁹ o de la institució a la qual volem fer referència en aquest estudi, el Centre Instructiu Obrer de Palma. Aquest es configurarà, des de la seva fundació l'any 1897, com un dels centres de cultura proletària més rellevants de les Illes. Tot i que no podem conèixer el vertader abast de la seva activitat, podem afirmar, gràcies a les diverses fonts a què hem tingut accés, que intentà dur a terme una formació adequada a les necessitats

⁶ Vegeu: ROCA, F. «Discurso leído por D. Francisco Roca en la sesión inaugural verificada en dicho Centro la noche del día 13 del corriente». *La Unión Republicana*, Palma de Mallorca, 21 d'abril de 1897, pàg. 1-2.

⁷ Sobre els inicis d'aquest tipus de formació alternativa a Mallorca és de referència obligada el treball de COLOM CAÑELLAS, A. J. (1991). *Assaig d'Història de l'Educació a la Mallorca Contemporània*. Palma: Universitat de les Illes Balears, més concretament l'estudi «Notes sobre els inicis de la pedagogia obrerista d'esquerres a Mallorca», pàg. 257-265.

⁸ De Luis Martín ha estudiat en diversos treballs l'origen i les diferents escoles de caire socialista que aparegueren arreu de l'Estat espanyol. En aquest sentit podeu consultar: LUIS MARTÍN, F. De (1997). *Historia de la FETE (1909-1936)*. Madrid: Fondo Editorial de la Enseñanza, així com LUIS MARTÍN, F. De (1990). «Dos experiencias socialistas de Formación Profesional en el primer tercio del siglo XX. Las escuelas de aprendices tipógrafos y de aprendices metalúrgicos». *Historia de la Educación. Revista interuniversitaria*. núm. 9, Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, pàg. 233-254.

⁹ Vegeu: TIANA FERRER, A. (1992). *Maestros, misioneros y militantes. La educación de la clase obrera madrileña (1898-1917)*. Madrid: Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia: CIDE, pàg. 243.

educatives de la classe obrera, a la qual anava dirigida, concretades en aprenentatges elementals, com ara la lectoescriptura i el càlcul, que es combinaren amb la docència d'altres coneixements de tipus sociològic, filosòfic, polític, etc., en consonància amb la ideologia que representava.

La fundació del Centre Instructiu Obrer de Palma

El Centre Instructiu de la Federació de Societats Obreres fou una de les primeres escoles obreres creades a Mallorca. Obrí les portes la primavera de 1897, i inicià la seva trajectòria promogut i en part important finançat per Baltasar Champsaur Sicília,¹⁰ i es configurà bàsicament com a escola obrera i com a centre d'activitats culturals i de divulgació política. El seu principal objectiu fou la formació de la classe obrera mallorquina: «Con la denominación de “Centro Instructivo Obrero”, la Federación Local de Sociedades Obreras de Palma establece de nuevo una ó varias secciones de enseñanza con el exclusivo objeto de procurar la instrucción de la clase trabajadora.»¹¹ Així explicava *El Obrero Balear*, anys més tard, més concretament el 1908, la iniciativa de creació del Centre Instructiu Obrer: «En 1897 secundando la generosa iniciativa de D. Baltasar Champsaur, la Federación creó el “Centro Instructivo Obrero” que aun continúa prestando inapreciables servicios á la clase obrera contribuyendo á elevar el nivel intelectual de los alumnos que concurren á sus aulas.»¹²

¹⁰ Baltasar Champsaur Sicília (1856-1934), pedagog d'origen canari de tarannà progressista i polifacètic. L'origen del seu progenitor li permeté l'accés a la llengua i la cultura franceses, que més tard es convertirien en la seva professió, atès que fou docent d'aquesta llengua al llarg de la seva vida. La seva formació va transcórrer entre Gran Canària, França i Barcelona, en aquesta universitat cursà les assignatures de Geometria Analítica, Geometria Descriptiva, Càlcul Diferencial i Mecànica Racional durant els cursos 1880-81 i 1881-82. Residí a Mallorca al llarg de dues etapes, participant en nombroses iniciatives relacionades amb l'educació. Va pertànyer al claustre de professors de la Institució Mallorquina d'Ensenyament, fundada per Alexandre Rosselló i hereva del krausisme de la Institució Libre de Enseñanza de Francisco Giner de los Ríos, a la vegada que fou membre de l'Ateneu Balear i participà en l'estratègia de crítica a la Palma noucentista que els «insensats» dugueren a terme a partir de la iniciativa de Miquel dels Sants Oliver. Més tard, en la seva segona estada a Mallorca, fou catedràtic de Llengua Francesa a l'Institut Balear. Al llarg de la seva trajectòria va estar molt vinculat al moviment obrer i a les seves reivindicacions. Una de les seves preocupacions vitals en aquest sentit fou la importància de l'accés universal a una educació laica, motiu pel qual sempre defensà l'educació popular gratuïta. Aquesta idea fou probablement la que l'animà a ser promotor i fundador del Centre Instructiu Obrer de Palma, tema que ens ocupa en aquest treball. La seva figura és objecte actualment d'una memòria d'investigació pendent de ser entregada en breu. Per a l'estudi de la figura de Baltasar Champsaur podem comptar amb alguns treballs al respecte. Podeu consultar els de NEGRÍN FAJARDO, O. (1982). «Retablo de educadores canarios contemporáneos: de Viera y Clavijo a Champsaur Sicília». *Anuario de Estudios Atlánticos*, núm. 28, Madrid-Las Palmas: Patronato de la Casa Colón, i GONZÁLEZ PÉREZ, T. (1996). «Un canario defensor de la escuela laica: Baltasar Champsaur Sicília (1856-1934)». *Anuario de Estudios Atlánticos*, núm. 42, Madrid-Las Palmas: Patronato de la Casa Colón, així com també MARTÍ ÚBEDA, C. (2002). «Baltasar Champsaur Sicília i la Institució Mallorquina d'Ensenyament». *Educació i cultura. Revista Mallorquina de Pedagogia*, núm. 15 pàg. 71-86, Palma: Universitat de les Illes Balears i MARTÍ ÚBEDA, C. (2003). «Baltasar Champsaur i la didàctica del dibuix a la Institució Mallorquina d'Ensenyament» *La renovació pedagògica. Actes de les XVI Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, pàg. 143-154. Figueres: Societat d'Història de l'Educació dels Països Catalans, Ajuntament de Figueres, Universitat de Girona.

¹¹ Vegeu: ROCA, F.; CARDONA, A. F. «Reglamento para el régimen del Centro Instructivo Obrero de la Federación Local», pàg. 3 de *El Obrero Balear*, núm. 38, Palma de Mallorca, 24 d'agost de 1901.

¹² Un dels articles més clarificadors sobre la història del moviment obrer a Mallorca es publicà l'any 1908 a *El Obrero Balear*: ANÒNIM. «Historia de la organización obrera en Mallorca», pàg. 1-2 de *El Obrero Balear*, núm. 329, Palma de Mallorca, 1r de febrer de 1908.

En un treball anterior ja apuntàrem que el professor Champsaur romangué a Mallorca durant dos períodes de la seva vida.¹³ La primera estada, que abraça l'etapa compresa entre el 1882-85 i el 1897, fou un temps en el qual Champsaur participà en diverses iniciatives de caire cultural i educatiu a la nostra Illa: exercí, entre d'altres, de professor de la Institució Mallorquina d'Ensenyament, activitat que ens interessarà especialment per a la realització d'aquest estudi, ateses les seves implicacions ideològiques; així com també fou un actiu col·laborador i director del diari *La Última Hora*. És emperò la faceta d'ideòleg i fundador del Centre Instructiu Obrer de Palma la que més ens interessa a l'hora d'abordar aquest estudi.¹⁴ No debades Champsaur mantingué una important implicació en la instrucció de la classe obrera illenca, amb la participació en diverses activitats instructives dirigides a aconseguir la formació del treballador. Impartí conferències en fòrums del moviment obrer, com per exemple la Federació Obrera Balear,¹⁵ així com també publicà un gran nombre d'articles en publicacions de caire obrerista com *El Obrero Balear*, setmanari socialista, a *El Ideal* o a *La Unión Republicana*, de tendència republicana. Tot plegat ens permet afirmar que el professor era un home de reconegut prestigi social entre els ambients intel·lectuals republicans de l'època per la seva afinitat ideològica amb alguns dels membres amb els quals coincidí a l'Ateneu Balear i al Cercle Mallorquí, dels quals formà part. Tot i així, hem d'assenyalar que, si bé inicialment Champsaur col·laborà en iniciatives i en la premsa obrera de caire republicà, posteriorment evolucionà clarament cap a posicionaments ideològics socialistes i marcadament internacionalistes.¹⁶ Aquest fet queda evidenciat de manera definitiva en dos documents clau: el primer d'aquests, *Personalidad y socialismo*, conferència de l'autor que tingué lloc al Centre de la Federació Obrera Balear de Palma el dia 5 de març de 1911,¹⁷ i la seva obra *Por el ideal socialista*,¹⁸ publicada amb posterioritat, l'any 1923, en què des de la seva maduresa Champsaur desglossà els principis del seu pensament polític. És d'importància remarcar aquest aspecte ideològic per entendre l'interès del nostre professor per l'educació popular i la importància que al llarg de la seva trajectòria atorgà a l'accés universal a una

¹³ Vegeu: MARTÍ ÚBEDA, C. (2002). «Baltasar Champsaur Sicilia..., op. cit., pàg. 74.

¹⁴ El Centre Instructiu Obrer de Palma fou constituït l'any 1897 com a escola obrera i espai de conferències a partir de la iniciativa del nostre professor. Vegeu: «Historia de la organización obrera en Mallorca». *El Obrero Balear*, Palma, 1 de febrer de 1908, pàg. 1-2. Situat inicialment al carrer de la Pau núm. 12, segons la premsa de l'època es tractava d'un local decorat modestament, i que contenia diverses sales amb material dirigit a la instrucció dels obrers i dels seus fills: mapes, esferes geogràfiques, pupitres, pissarres, etc. De la seva inauguració coneixem el que publicà la premsa de l'època. En aquest sentit podeu consultar: «El Centro Instructivo Obrero», pàg. 2 de *La Última Hora*, núm. 1.238, Palma, 14 d'abril de 1897 i *La Almudaina*, núm. 3.447, pàg. 3, Palma, 15 d'abril de 1897.

¹⁵ Vegeu: CHAMPSAUR SICILIA, B. (1911). *Personalidad y socialismo*. Palma, Imp. de Francisco Soler.

¹⁶ Champsaur, al seu retorn definitiu a les Illes Canàries, milità activament a l'Agrupació Socialista de Las Palmas, de la qual fou president en els darrers anys de vida a la Gran Canària.

¹⁷ D'aquesta conferència, en tenim avui notícia gràcies al fet que va ser publicada el mateix any de la seva celebració. La Federació de Societats Obreres de Palma posà a la venda al seu local social del carrer del Socors aquest fulletó per 0,10 pessetes. En diverses ocasions les conferències impartides per destacats membres de la societat mallorquina eren impreses. En tenim notícia gràcies a la publicació socialista *El Obrero Balear*, que manifestà la intenció de reproduir també aquesta conferència a la premsa obrera. Vegeu: CHAMPSAUR SICILIA, B. (1911). *Personalidad y...*, op. cit. pàg. 10-11.

¹⁸ Vegeu: CHAMPSAUR SICILIA, B. (1923). *Por el ideal socialista*. Laguna de Tenerife, Imprenta de suc. de M. Curbelo.

educació laica i de caràcter científic i enciclopèdic. Aquesta idea fou la que probablement l'animà a ser promotor i fundador del Centre Instructiu Obrer de Palma.

El 26 de març de 1897 es presentà al Govern Civil de la Província el primer reglament del Centre Instructiu Obrer de la Federació de Societats Obreres de Palma.¹⁹ Aquest document havia estat ideat i redactat per una junta organitzadora en la qual trobam dos destacats dirigents obrers, Joan Ferrer com a president i Sebastià Crespi²⁰ com a secretari. També en formà part Sebastià Alorda, que fou l'encarregat de presentar i defensar el projecte de creació d'aquesta escola a la societat *La Protectora*, en presència del republicà Jeroni Pou, aleshores un dels més destacats dirigents obrers. El reglament establí els trets fonamentals de la ideologia i del funcionament intern del Centre: el propòsit fonamental d'oferir una instrucció gratuïta i il·limitada a la classe obrera, així com el foment i la propagació d'altres centres de característiques similars.²¹

Un cop el centre tingué un local adequat per convertir-se en escola al carrer de la Pau de Palma, se n'organitzà ràpidament l'obertura per al mes següent. La premsa de l'època se'n féu ressò, encara que no li atorgà gaire rellevància. Dies abans, diaris de reconegut prestigi entre la societat mallorquina com *La Almudaina* o *La Última Hora* anunciaven, en petites mencions, la celebració de l'acte inaugural. No obstant això, les publicacions obreres sí que feren un seguiment dels principals esdeveniments que envoltaren la inauguració del centre. Els organitzadors convidaren la premsa local: «Hemos sido atentamente invitados por el señor presidente del Centro Instructivo Obrero para asistir á la inauguración de dicho centro que tendrá lugar el martes 13 del corriente á las ocho de la noche. Agradecemos la invitación.»²²

En un principi es projectà la celebració d'un míting i la publicació d'un manifest per motivar l'assistència a les classes nocturnes del centre per part dels treballadors. Finalment, el dia 13 d'abril de 1897, entre dos quarts de vuit i les vuit del vespre, tingué lloc la sessió inaugural al local que la Junta Directiva havia cercat per a l'acte, situat al carrer de la Pau núm. 12 principal de Palma, que marcà el començament del curs escolar.²³ D'entre els abundants assistents, hem de remarcar la presència de destacades personalitats polítiques i intel·lectuals del moment: el governador de la província, el baró d'Alcalalí, el president de la Diputació Provincial, Josep Socias, Antoni Mestres i Gómez, catedràtic de Matemàtiques de l'Institut Balear entre els anys 1865 i 1908, i el president de la Societat de

¹⁹ D'aquest fet, en tenim notícia a través del diari *La Última Hora*, núm. 1.220, Palma de Mallorca, 25 de març de 1897.

²⁰ Sebastià Crespi, dirigent socialista i membre fundador del Centre Instructiu, fou un dels dirigents obrers que més impulsà la tasca educadora d'aquesta institució. No debades, organitzà moltes de les conferències que s'hi impartiren i hi promogué a través de la publicació setmanal *El Obrero Balear* la participació del col·lectiu obrer.

²¹ L'article 1 del citat reglament especifica: «El Centro tendrá por objeto la instrucción gratuita é ilimitada de la clase obrera y la propagación de Centros análogos.» Podeu consultar: *Reglamento del Centro Instructivo Obrero*. Palma, 26 de març de 1897, pàg. 5.

²² Vegeu: *La Última Hora*, núm. 1.236, Palma de Mallorca, 12 d'abril de 1897.

²³ En aquest sentit són d'interès les referències següents: «Centro Instructivo Obrero». *La Unión Republicana*, núm. 206, Palma de Mallorca, 12 d'abril de 1897, pàg. 3, i *La Almudaina*, pàg. 2, núm. 3.444, Palma de Mallorca, 12 d'abril de 1897, així com també «El Centro Instructivo Obrero», pàg. 2 de *La Última Hora*, núm. 1.238, dimecres, 14 d'abril de 1897 i «En el Centro Instructivo Obrero», pàg. 2-3, de *La Unión Republicana*, núm. 208, Palma de Mallorca, 14 d'abril de 1897. Vegeu també *La Almudaina*, núm. 3.447, Palma de Mallorca, 15 d'abril de 1897, pàg. 3.

Ferrocarrils, Guillem Moragues, així com altres membres rellevants de la vida social mallorquina. La Junta Directiva, encapçalada pel president, Joan Ferrer, s'encarregà de mostrar als assistents les sales destinades a la docència de classes i els materials didàctics adquirits per al funcionament del centre. És important considerar que entre els materials presents hi havia mapes i esferes geogràfiques, quadres de botànica, física i mineralogia, diverses pissarres, compassos, pupitres còmodes. En general, la premsa assistent qualificà els espais de molt adequats i moderns per a la tasca educativa, i fins i tot els comparà amb altres centres moderns de l'Estat.

Una vegada que s'havia completat la visita als locals del centre, va tenir lloc el parlament. Intervingueren destacats dirigents obrers de l'època, com Sebastià Crespí, com a membre de la comissió fundadora, Lluís Jaume, Sebastià Alorda i Francesc Roca. En els seus discursos lloaren la tasca de Champsaur, principal factor impulsor i promotor de la creació del centre: «Toda la gloria de haber alcanzado este lisonjero ideal corresponde a nuestro apreciable amigo y compañero D. Baltasar Champsaur, quien ha puesto en juego todas sus influencias y ha trabajado con decisión heroica por espacio de muchos meses, mereciendo por sus desinteresados propósitos nuestros plácemes y los de los obreros, á cuyo bienestar ha contribuido poderosamente.²⁴ Una de les crítiques més dures de la celebració fou l'exercida per Francesc Roca envers la passivitat de les institucions públiques en la seva tasca de facilitar la formació gratuïta a totes les classes socials. Reivindicà llavors el dret de la classe obrera a rebre la instrucció bàsica necessària: «La Sociedad ha dejado sin satisfacer tan imperiosa necesidad á la clase trabajadora, que es educarla, instruirla y proporcionarle el pan de la inteligencia, para que sea un miembro útil á la Sociedad; y si algunas veces se lo ha proporcionado ha sido inútil, porque no le ha facilitado los medios para adquirirlo y se ha visto siempre huérfana [...]. A mi modo de pensar significa que en la sociedad existe un vacío que es preciso llenar, significa que hay una necesidad que se debe satisfacer, significa la realización de un pensamiento, para difundir la enseñanza gratuita á la clase obrera.»²⁵ La solució proposada pel dirigent obrer havia de passar necessàriament, i atesa la passivitat de les institucions, per l'assumpció per part de les classes treballadores de la tasca educativa a través de la creació d'escoles pròpies. El discurs de Roca evidència l'existència real d'algunes de les dificultats d'accés a l'educació per part del col·lectiu obrer anteriorment assenyalades, ahora que justifica la creació de centres educatius d'aquestes característiques per a la consecució d'aquesta formació.

L'acte revestí la solemnitat necessària que requeria un esdeveniment d'aquestes característiques i, segons la premsa, hi assistiren un gran nombre d'obrers. Paradoxalment, no podem afirmar que Champsaur hi fos present, ja que la premsa local no el menciona com a assistent, malgrat la importància que tingué en la creació del centre. Avui sabem que no hi va fer cap tipus de parlament i que en cap publicació de l'època, tant en la premsa diària com en la premsa obrera, és mencionat com a convidat a l'acte.

Un dels aspectes que més ens interessien a l'hora d'abordar l'estudi dels inicis del Centre Instructiu Obrer és la qüestió econòmica. Convé considerar que inicialment el primer local del centre del carrer de la Pau fou inaugurat amb aportacions econòmiques

²⁴ Podeu consultar «El Centro Instructivo Obrero». *La Última Hora*, núm. 1.238, 14 d'abril de 1897, pàg. 2.

²⁵ Vegeu: ROCA, F. «Discurso leído por D. Francisco Roca en la sesión inaugural verificada en dicho Centro la noche del día 13 del corriente». *La Unión Republicana*, Palma de Mallorca, 21 d'abril de 1897, pàg. 1.

privades, sense cap recolzament econòmic procedent de l'Administració. Un dels principals donatius fou realitzat per Baltasar Champsaur. D'altra banda, també el col·lectiu obrer contribuï amb les seves aportacions al sosteniment econòmic del Centre. Molts d'aquests ajuts eren publicats a la premsa obrera, en periòdics com *La Unión Republicana*. Aquesta publicació va incloure una relació de persones amb les quantitats que havien aportat per a la compra de material i per al manteniment del local de l'escola. La resta d'ajuts econòmics provenien de personalitats rellevants de les classes benestants.

Inicialment, el centre no obtingué cap tipus de finançament públic, fet que probablement en dificultà el començament: el pagament del lloguer, la compra de material didàctic, el manteniment del local, etc. Hem d'assenyalar, si més no, que alguns dels mestres i professors encarregats de la docència de les classes en un principi exerciren de docents sense rebre cap tipus de remuneració: «Esta noche empezarán las clases en el Centro instructivo Obrero [...], dirigidas por conocidos profesores con título académico, que se han ofrecido para enseñar gratuitamente á los obreros.»²⁶ Hem de destacar que l'ensenyament del centre era impartit gratuïtament, tot i que la Junta Directiva es reservà el dret d'establir una quota per al pagament de les classes en cas que ho consideràs necessari per al manteniment de l'escola. Si bé inicialment aquestes classes foren totalment gratuïtes, més tard s'establiren honoraris assequibles per a les famílies d'origen obrer.

El dia 17 d'abril de 1897, quatre dies després de la inauguració de l'escola, Joan Piña, regidor de l'Ajuntament de Palma pel Partit Republicà, demanava, aconsellat per Champsaur,²⁷ i mitjançant un escrit dirigit al consistori,²⁸ una subvenció amb caràcter mensual per al sosteniment del centre: «Tengo la honra de proponer acuerde subvencionar con la módica suma de 60 pesetas mensuales el Centro Instructivo del Obrero recientemente inaugurado en la calle de la Paz.»²⁹ Aquesta aportació, tot i que en un principi fou denegada, finalment va ser inclosa en els pressuposts municipals del mes de maig. Aquest fet probablement consolidà de manera definitiva l'establiment de l'escola.

Tal com assenyala l'historiador Pere Gabriel,³⁰ el Centre Instructiu va tenir en aquests primers anys certa importància. Posteriorment i sota l'exclusiva autoritat de la Federació local, reduí les seves activitats a l'ensenyament. Després d'una primera època podem sentenciar que hi va haver una etapa de paralització i una nova obertura, el setembre de 1901. Això succeí arran del fet que el mes de juny de 1900 un total de cinquanta socis intentaren canviar el reglament del Centre vigent fins aleshores per provocar que aquest estigués sota l'autoritat de la Federació local de Societats Obreres; no ho aconseguiren i es produí una separació.³¹ El dilluns dia 3 de juny de 1901 el Centre Instructiu Obrer va reprendre de bell nou la seva activitat instructiva, i inicià les classes a la Federació de Societats Obreres, la qual tenia la seu a la plaça Major de Palma núm. 16. En la mateixa

²⁶ Podeu consultar «El Centro Instructivo Obrero». *La Última Hora*, núm. 1.238, 14 d'abril de 1897, pàg. 2.

²⁷ «Pues este buen señor fué el nervio de que la "Federación" solicitara del Consistorio un donativo para tal efecto; lo que consiguió gracias á los trabajos y desvelos del Sr. Champsaur.» Vegeu: «Marcha de un compañero» a la publicació *El Obrero Balear*, núm. 495, Palma de Mallorca, 9 de setembre de 1911, pàg. 1.

²⁸ D'aquest document, en trobam una reproducció a la publicació *La Unión Republicana*, núm. 218, Palma de Mallorca, 21 d'abril de 1897, pàg. 2.

²⁹ Vegeu: PIÑA, J. «Proposición». *La Unión Republicana*, núm. 218, Palma, 21 d'abril de 1897, pàg. 2.

³⁰ Vegeu: GABRIEL, P. (1973). *El moviment obrer...*, op. cit.

³¹ *Ibídem*, pàg.24-25.

línia de la seva obertura, hi havia classes dirigides als obrers i altres dirigides als infants: «Con la denominación de “Centro Instructivo Obrero” la Federación Local de Sociedades Obreras de Palma establece de nuevo una ó varias secciones de enseñanza con el exclusivo objeto de promover la instrucción de la clase trabajadora.»³² Aquest canvi no fou únicament formal: l'article «Historia de la organización obrera en Mallorca», publicat a *El Obrero Balear* l'any 1908, assenyala que el reglament elaborat inicialment fou reformat i substituït per un altre: «En 1901 fue reformado su reglamento sin perder su carácter primitivo, siendo presidente de la Federación Francisco Roca.»³³ Aquests canvis fan pensar en un gir en l'orientació de la Federació de Societats Obreres i, en conseqüència, del Centre Instructiu; si bé fins al tombant del segle l'hegemonia del moviment obrer havia estat monopolitzada pel republicanisme, l'inici del segle XX féu pas a un relleu per part del socialistes, des d'aquell moment convertits en els principals abanderats del moviment obrer mallorquí del començament del segle XX. Tot i així, els nous estatuts del centre no diferiren gaire dels redactats uns anys abans amb motiu de la seva creació.

La pràctica educativa del centre. La influència de B. Champsaur en la seva configuració pedagògica

Un dels aspectes més interessants quant a l'estudi d'aquesta escola obrera és sens dubte el coneixement de la pràctica educativa que s'hi duia a terme. Malgrat que disposem d'escasses fonts per a la seva anàlisi, volem reflectir en aquest treball alguns dels seus trets més característics.

Inicialment, la instrucció quedà dividida en tres grups. El primer abraçà l'ensenyament primari, que incloïa coneixements bàsics de Lectoescriptura, Gramàtica, Aritmètica, Sistema Mètric Decimal, Geometria, Dibuix i altres disciplines menors no especificades. El segon grup comprenia les assignatures d'Idiomes, Geografia, Història, Geometria descriptiva, Física, Química i Mecànica Elementals, Higiene, Moral, Economia Domèstica i altres. Finalment, el tercer curs estava configurat per les assignatures d'Economia Política, Física, Química, Mecànica i Dibuix aplicat a les Arts Industrials, etc.³⁴ Hom pot comprovar que es tractà de disciplines bàsiques per propiciar una instrucció de caire general i enciclopèdic que abraçàs els diversos àmbits del coneixement. D'altra banda, hem de dir que l'escola dedicà gran part de la seva activitat a la promoció d'iniciatives educatives de caire no formal per tal d'aconseguir i millorar la formació de la classe obrera mallorquina. El seu local social acollí activitats com xerrades, cicles de conferències, teatre i vetllades culturals, així com també altres classes no reglamentades de disciplines com el Solfeig o la Gimnàstica. Els esdeveniments culturals que se celebraven a la seu del Centre eren anunciats normalment per la premsa obrera, preferentment en publicacions com *El Obrero Balear* o *La Unión Republicana*. Era per tant important, en un centre d'aquestes carac-

³² Vegeu: ROCA, F. «Reglamento para el régimen del Centro Instructivo Obrero de la Federación Local». *El Obrero Balear*, núm. 38, Palma de Mallorca, 24 d'agost de 1901, pàg. 3.

³³ Vegeu: «Historia de la organización obrera en Mallorca» a *El Obrero Balear*, núm. 329, 1r de febrer de 1908, pàg. 1-2.

³⁴ Vegeu: *Reglamento del Centro Instructivo Obrero de Palma de Mallorca* (1897). Palma de Mallorca, Est. Tipográfico del Comercio, pàg. 5-6.

terístiques, que tots els socis hi poguessin acudir mentre aquest romania obert; per això fora de les hores lectives hi havia una franja horària dins la qual els socis hi tenien accés.

Una de les activitats formatives que perduraren a través dels anys de vida del centre foren les conferències i els cicles de conferències. Des del seu començament, el moviment obrer les considerà com un mitjà útil per a la instrucció de la classe obrera. En aquestes conferències els treballadors es reunien i tenien l'oportunitat de formar-se una opinió sobre els temes més diversos, a la vegada que rebien formació en temes polítics, ideològics, filosòfics, mèdics, etc. Algunes eren transcrites a les publicacions periòdiques per al coneixement de tots els que no hi havien pogut assistir, i a la vegada s'anunciaven les pròximes per augmentar-hi l'assistència: «Continúa la serie de conferencias que se vienen dando todos los domingos á las 8 de la noche. Aprovechen los trabajadores esta ocasión, toda vez que se trata de su propia instrucción.»³⁵ Algunes d'aquestes conferències, importants vehicles educatius de caràcter no formal, foren impartides per destacats dirigents obrers com ara Llorenç Bisbal,³⁶ Sebastià Crespí o Joan Montserrat i Parets,³⁷ i altres professors i personalitats que val la pena mencionar, com Miquel Porcel i Riera, Bernat Calvet, Gabriel Alomar i Villalonga, Odón de Buen y del Cos o Pablo Iglesias Posse. També el mateix Champsaur pronuncià una conferència sobre la teoria del telègraf sense fils.³⁸

Des de l'inici hi hagué classes diürnes i nocturnes per facilitar-hi l'assistència dels obrers fora de l'horari laboral. Qualsevol obrer o fill seu es podia matricular en algun dels nivells oferts al centre si n'era soci. Tot i així, els nins menors de dotze anys no podien assistir a les classes nocturnes. Tal com hem assenyalat anteriorment, la Junta Directiva es reservava el dret de fixar una quota per a l'assistència a classe segons les necessitats econòmiques del centre, encara que aquests preus necessàriament havien de ser més econòmics que els de l'escola ordinària: «Hay clases diurnas, cuyos módicos honorarios harán fácil á los padres de familia el poder mandar á sus hijos á recibir el pan de la inteligencia.»³⁹ L'assistència a les classes era considerada important, i tres absències sense justificació podien suposar per a un alumne la baixa o la cancel·lació de la matrícula. Les classes eren interrompudes a l'època estival per causa de les elevades temperatures a Ciutat. Les aules es tancaven durant els mesos de juliol i agost, i reobrien al setembre: «A principios del próximo septiembre se reanudarán las clases diurnas y nocturnas suspendidas con motivo de la época calurosa que atravesamos. Lo que previamente se anuncia

³⁵ Vegeu: «Conferencias en el Centro Obrero». *El Obrero Balear*, núm. 280, Palma de Mallorca, 31 de març de 1906, pàg. 4.

³⁶ Llorenç Bisbal fou un destacat dirigent obrer procedent de la indústria sabatera, i fins als 19 anys no aprengué a llegir i escriure. Entrà en contacte amb les idees socialistes a través de l'obra d'Antoni García Quejido i de Pablo Iglesias. Fou introductor de la UGT a les Balears, i tingué un paper destacat en l'organització del PSOE a Mallorca i en el setmanari *El Obrero Balear*. Fou el president de la Federació Socialista Balear i vocal del comitè nacional del PSOE. Fou també regidor de l'Ajuntament de Palma entre 1917 i 1922.

³⁷ Joan Montserrat i Parets fou mestre i un actiu dirigent del Partit Socialista a Lluçmajor. Fou regidor de Lluçmajor entre 1918 i 1923, i col·laborador habitual a *El Obrero Balear*.

³⁸ D'aquestes conferències, en tenim notícia, una vegada més, gràcies a la seva publicació a la premsa obrera. A *El Obrero Balear* fou Sebastià Crespí l'encarregat de les transcripcions. Per a la citada conferència de Champsaur, vegeu: CRESPI, S. «Conferencias de vulgarización científica. XXII». *El Obrero Balear*, núm. 320, Palma, 30 de novembre de 1907, pàg. 1-2.

³⁹ ANÒNIM. «De todas partes». *El Obrero Balear*, núm. 27, Palma de Mallorca, 8 de juny de 1901, pàg. 4.

para conocimiento de los alumnos, esperando de sus familias se cuidarán de mandarlos a clase con toda puntualidad.»⁴⁰

Un dels trets característics i que cal destacar de la pràctica educativa del Centre Instructiu fou la configuració d'una biblioteca per als obrers: «Muy pocas palabras: intentaremos crear una “biblioteca” que ponga al alcance de todos las obras de cultura y de arte. La publicación por entregas dará facilidades para su adquisición, el escaso volumen de sus obras las hará baratas, y si a esto se le agrega que cuantos libros demos á la estampa serán cuidadosamente escogidos y redactados en vista a las necesidades y de la educación de la clase trabajadora».⁴¹ Aquesta biblioteca finalment s'establí en part gràcies a la col·laboració del nostre professor, que oferí valuosos donatius de llibres per ampliar-la i enriquir-la.⁴² La importància de les biblioteques com a punts clau per a l'adquisició de la cultura fou un dels punts en què Champsaur incidí més pel que fa a l'educació popular. Molts dels seus articles i obres fan contínues mencions entorn d'aquesta temàtica. No debades, el nostre professor fou nomenat l'encarregat de dur a terme la direcció de la biblioteca de l'Institut General i Tècnic de Balears durant part del període en què hi exercí com a catedràtic de Llengua Francesa.⁴³

No podem obviar que el fet que Baltasar Champsaur promogués la creació del Centre Instructiu Obrer segurament influí en la seva formació com a centre educatiu. Probablement molts dels ideals pedagògics del professor, almenys al començament, influïren en la configuració de la ideologia i de la pràctica educativa del Centre. En aquest sentit cal recordar que alguns anys abans, més concretament entre 1885 i la darrereria de 1886, en què es produí el seu tancament, Champsaur havia format part del claustre de professors de la Institució Mallorquina d'Ensenyament.⁴⁴ Aquesta institució, encapçalada per Alexandre Rosselló, abanderà des de l'inici els principis ideològics del krausisme pedagògic que Francisco Giner de los Ríos havia posat en pràctica a la Institución Libre de Enseñanza de Madrid.⁴⁵ Tot i que anys més tard Champsaur patí un replantejament dels seus ideals pedagògics i que fruit d'aquest renuncià a alguns dels seus preceptes, els

⁴⁰ Vegeu: «Centro Instructivo Obrero». *El Obrero Balear*, núm. 140, Palma de Mallorca, 15 d'agost de 1903, pàg. 4.

⁴¹ Vegeu: «Cultura y arte». *El Obrero Balear*, núm. 3, Palma de Mallorca, 22 de desembre de 1900, pàg. 4.

⁴² Amb motiu de la partida definitiva de Baltasar Champsaur cap a les Canàries, es publicaren a la premsa obrera alguns articles de comiat al professor, alabant la seva dedicació i entrega a la causa proletària: «Con sus valiosos donativos de libros ha enriquecido la biblioteca de la escuela que tiene la Federación». *El Obrero Balear*, núm. 495, Palma, 9 de setembre de 1911, pàg. 1.

⁴³ Baltasar Champsaur fou nomenat bibliotecari de l'Institut de Balears pel rector de la Universitat de Barcelona el 5 de novembre de 1908, a proposta del Claustre. Vegeu: «Hoja de servicios de Baltasar Champsaur y Sicilia. La Laguna de Tenerife, 12 de septiembre de 1914». *Expediente de Baltasar Champsaur y Sicilia*. Arxiu General de l'Administració (AGA), lligall 5.663, exp. núm. 31, pàg. 3.

⁴⁴ Per a l'estudi de la Institució Mallorquina d'Ensenyament, anys abans anomenada Escola Mercantil, són de referència obligada els treballs de COLOM CAÑELLAS, A. J.; DÍAZ DE CASTRO, F. J. (1977). *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea. La experiencia institucionista*. Palma, Caja de Ahorros de Colonya-Pollensa; COLOM CAÑELLAS, A. J.; DÍAZ DE CASTRO, F. J. (1976). *El fracaso del krausoinstitucionismo en Mallorca*. Palma, Universitat de les Illes Balears; COLOM CAÑELLAS, A. J. (1991). «Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil de Ciutat de Mallorca». A COLOM CAÑELLAS, A. J. *Assaig d'Història de l'Educació a la Mallorca contemporània*. Palma, Universitat de les Illes Balears, i SUREDA, B.; COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.; OLIVER, J.; JANER MANILA, G. (1977). *L'educació a Mallorca. Aproximació històrica*. Palma, Editorial Moll.

⁴⁵ D'entre la diversa bibliografia que s'ha publicat sobre la Institución Libre de Enseñanza i la figura del seu creador, Francisco Giner de los Ríos, cal destacar alguns treballs. Vegeu: CACHO VIU, V. (1962). *La Institución*

referents pedagògics del professor durant aquest període de la seva vida coincidiren amb els dels institucionistes. Un dels textos fonamentals que reflecteixen aquesta afinitat ideològica és el discurs inaugural del curs 1886-87 de la Institució Mallorquina d'Ensenyament, dut a terme per Champsaur i que fou reproduït al *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*. En aquest discurs l'autor ens revela la influència capital de Pestalozzi, a qui considerava creador de l'únic mètode capaç d'aconseguir la completa regeneració de l'home: «Para dejar paso al fecundo método de Pestalozzi, el único que puede mejorar las costumbres de los pueblos por medio de la completa regeneración del hombre.»⁴⁶ No ens ha de resultar, doncs, estrany assenyalar que probablement aquests principis ideològics influïren d'alguna manera en la configuració del Centre com a institució educativa.

Un dels preceptes fonamentals per a Champsaur pel que fa al concepte d'educació fou que aquesta havia de centrar-se a aconseguir un desenvolupament complet, integral, de les facultats de l'home. Això fou un dels punts en comú entre la seva ideologia i la filosofia del Centre Instructiu Obrer, com expressà Francesc Roca al discurs inaugural: «Desde una enseñanza positiva é integral á las clases obreras.»⁴⁷ Aquesta idea d'educació com a desenvolupament integral de les facultats de l'home és una temàtica reiterada als escrits de l'autor, per la qual cosa podem endevinar que fou un tema que el preocupà especialment al llarg de la seva trajectòria pedagògica: «El fin de toda educación es el desarrollo integral de todas las energías del cuerpo y del espíritu.»⁴⁸ Així també, altres de les característiques essencials que pel nostre autor havia de tenir aquesta educació integral eren les de l'enciclopèdisme i el científicisme: «La enseñanza ha de ser además enciclopédica; debe extenderse á todos los ramos del conocimiento [...], pues de lo contrario se enervan sus facultades, se estrecha el horizonte de su educación, se mata el provechoso estímulo de la curiosidad.»⁴⁹ Aquestes dues característiques, sobretot el científicisme, foren també reiteradament defensades pels dirigents obrers, que les consideraven indispensables per a una educació no alienant per a l'home. En aquest sentit, és important remarcar el rebuig d'aquest col·lectiu a l'ensenyament religiós, que consideraven oposat als principis de la ciència i contradictori amb aquests.

En una de les conferències impartides anys després per Champsaur, l'anteriorment mencionada *Personalidad y socialismo*, es feia referència a l'escola i l'ambient social. Algunes de les seves afirmacions, les hem pogudes anar comprovant en la pràctica educativa del Centre. En un moment del seu parlament, Champsaur animà l'escola de la

Libre de Enseñanza. Orígenes y etapa universitaria 1860-1881. Madrid: Rialp; GÓMEZ MOLLEDA, M. D. (1966). *Los reformadores de la España contemporánea*. Madrid: CSIC, Escuela de Historia Moderna; MOLERO PINTADO, A. (1985). *La Institución Libre de Enseñanza. Un proyecto español de renovación pedagógica*. Madrid: Ed. Anaya, i finalment l'extensa obra de JIMÉNEZ LANDI, A. (1973). *La Institución Libre de Enseñanza*. Madrid, Taurus.

⁴⁶ Vegeu: «Discurso leído en la inauguración del curso de 1886-87 por el profesor de la Institución D. Baltazar Champsaur». *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 60, Palma, 30 de desembre de 1886, pàg. 473.

⁴⁷ Vegeu: ROCA, F. «Discurso leído por D. Francisco Roca en la sesión inaugural verificada en dicho Centro la noche del día 13 del corriente». *La Unión Republicana*, Palma de Mallorca, 21 d'abril de 1897, pàg. 2.

⁴⁸ Vegeu: «Discurso leído en la inauguración del curso de 1886-87 por el profesor de la Institución D. Baltazar Champsaur». *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 60, Palma, 30 de desembre de 1886, pàg. 473.

⁴⁹ Vegeu: «Discurso leído en la inauguración...», *op. cit.*, pàg. 474.

Federació a aplicar mètodes d'ensenyament absents de coacció i violència sobre l'infant: «El régimen cesarista y burgués ama las baratijas porque no puede vivir sin la coacción y sin la violencia. Suprimid los castigos como norma inflexible de educación.»⁵⁰ La preocupació per la violència contra els nins en l'aplicació del mètode educatiu fou un tema que preocupà especialment Champsaur ja des de la seva etapa com a professor de la Institució Mallorquina d'Ensenyament. No concebia el càstig físic en cap moment com un instrument educatiu vàlid, sinó com una ofensa a la dignitat humana. De fet, en algunes publicacions de caire obrerista podem trobar denúncies als maltractaments que patien alguns infants a l'escola a mans dels seus docents: «Se nos asegura que el maestro de escuela del Molinar de Levante, don JUAN DANÚS, pegó con una cuerda a uno de sus alumnos de un modo tan brutal, que la abuela de dicho chico al acertar pasar por la misma calle, conoció los lastimeros ayes de azotado. Como era natural dicha mujer quiso informarse del motivo que inducía a ese maestro, o lo que sea, a obrar de modo tan desalmado [...]. Procuraremos nosotros enterarnos de si se suelen repetir con mucha frecuencia tan contundentes ... lecciones.»⁵¹

Podem sentenciar, doncs, i després d'analitzar alguns dels trets fonamentals del Centre que, per bé que no tenim a l'abast les fonts necessàries per fer un estudi exhaustiu del mètode aplicat en aquesta escola, sí que podem intuir a través de les dades a les quals hem pogut accedir que la influència de Champsaur, almenys en el seu inici, fou d'especial importància per a la seva configuració com a centre educatiu i de difusió cultural.

Consideracions finals

Malgrat que no podem conèixer el vertader abast de la tasca educativa duta a terme pel Centre Instructiu Obrer en la formació de la població obrera a Mallorca, no podem obviar que fou una experiència de popularització de l'educació prou interessant per al seu estudi des d'una perspectiva historicoeducativa.

Baltasar Champsaur, que pedagògicament havia begut de les fonts del krausisme de la Institución Libre de Enseñanza de Giner de los Ríos, defensà aquests principis durant una gran part de la seva trajectòria vital i pedagògica. Així mateix, tampoc no podem oblidar l'estreta vinculació que s'establí entre el nostre professor i els principis defensats pel moviment obrer. Champsaur, que en un principi simpatitzà amb els sectors de tendència republicana i, més tard, s'autodefiní com a socialista i internacionalista, defensà en repetides ocasions el dret de la població a rebre una instrucció de caràcter gratuït i laic per part de les institucions públiques i de l'Estat.

No és estrany intuir, doncs, que probablement la creació del Centre Instructiu Obrer fou el fruit de la confluència de les idees polítiques i pedagògiques de Champsaur en una institució educativa que es nodrí de les tesis obreristes per una banda i de les krausistes per una altra a l'hora de fonamentar les seves bases i la seva pràctica educatives, que en aquell moment, al tombant del segle XX, eren fèrriment defensades pel nostre home.

⁵⁰ Vegeu: CHAMPSAUR SICILIA, B. (1911). *Personalidad y socialismo*. Palma, Imp. de Francisco Soler, pàg. 12-14.

⁵¹ Vegeu: «Pedagogía Africana». *El Obrero Balear*, núm. 118, Palma de Mallorca, 14 de març de 1903, pàg. 3.